

550,465 розр
19 14 22
550 165 281

ВИДАННЯ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“ Ч. 781.

1781

ГРИЦЬКО КВІТКА - ОСНОВЯНЕНКО

МЕРТВЕЦЬКИЙ ВЕЛИКДЕНЬ

Л Ь В І В

1 9 3 2

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“ У ЛЬВОВІ.

ВИДАННЯ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“ Ч. 781.

ГРИЦЬКО КВІТКА-ОСНОВЯНЕНКО.

МЕРТВЕЦЬКИЙ ВЕЛИКДЕНЬ

Л І В І В

1 9 3 2

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“ У ЛЬВОВІ.

II-550-765 / 781

З друкарні Вид. С-ки „Діло“, Львів, Ринок 10.

МЕРТВЕЦЬКИЙ ВЕЛИКДЕНЬ.

Був собі чоловік та жінка; чоловіка звали Нечипором, а жінку Пріською. Вона була хорошого роду і одним одна дочка у батька дуже багатого; була й скотинка і усяка худоба, а сина не було, тільки дочка. Так батько її, подумавши, та узяв сироту, цього Нечипора, замісць дитини, та й вигодував його, і доглядів, і до розуму доводив. А Нечипорів батько та був собі велика ледащичка; спився і звівся ні нащо, та колись під тином пяний і одубів; жінка, одно те що не мала нічого, а друге не вміла робити, пішла попід віконню; а хлопя за Христа-ради узяв, я-ж кажу, Прісьчин батько. Так щож бо! Не дурно кажутъ: „Не далеко відкотиться яблучко від яблуньки“ — у Нечипора була уся батькова натура. Злодіяка такий, що ні з чим не розминеться: і цигана обдуриТЬ, і старця обікраде; а пити... так не перепе його і Данилка, от що у того пана, що біля нас живе та що за його ридваном ззаду труситься у цвяхованому каптані та у мережованім брілі, як той вареник зверченім; той здорово пе, а Нечипір іще гірш його. Іщек таки поки парубкував, то й сюди й туди: було пе ніч, гуляє з парубками, бурлакує, а у день як скло перед хазяїном; і робить, що треба, і послуха у всякім ділі й поважа старого. Коли ж, було, його на вольній або на вечерницях потасують добре, бо таке задборне собі було, що до усякого так у вічі й лізے як тая оса, хочби тобі десятський або й сотський, та таки і самому отаману не дуже поважав, так і зчепиться; ну, то й звісно, що йому що найгірше і доставалось. Та ще, на лиху собі, був та-кий невеличкий, щедушний, та й сили не більш було, як у сліпої попової кобили, що було, не здуває у Пилипівку попівських хантурок по селу возити. Так з ким ні зчепиться, то усяк його попібє, та й прав. А іногді проти лави один піде, так тут вже дстанеться йому на горіхи: пику йому по-

розбивають, волосся пообривають, одежу — а одежа багатого хазяїна так добра була — порозривають, та таких йому стусанів надають, та так йому бельбахи повідбивають, що насилу удосвіта рачки до дому долізе.

Так щож бо? Перед хазяїном відбрешеться: то ніччю роя ловив, так бджоли йому пiku покусали; то відьма приходила ніччю хазяйських коров доїти, а він почав відгонити, а вона перекинулась собакою та кинулась на нього, і одежу йому порвала, і усього подряпала. То, було, старий, і вірить, і гоїть його, та ще від переляку, щоб не напав переполох, і горілочкою його підпоює. От нашому Нечипору і на руку ковінька! Лежить на печі, та оха та горілочку потягує, мов і добрий, а усі коло нього панькаються. Оттак точнісінько, як бува, що ніжна собі жінка та забажа нової запаски, та нападеться на мужика: „Купи та й купи; хоч пропади, та купи, а то вмру“. Та й ляже на піч і почне не знати що провадити, буцімто увогні. Він, сердешний, тут із знахурками, із ворожками коло неї заходиться, а ті, звісно, грошики беруть, а йому кажуть: „Купи їй, чого бажа, а то вмре“. От до неї: „Чого тобі бажається? Кажи!“ Тут вона й почне вигадувати: і медяничків, і ріжків, і мочених кисличок; а далі як уже бачить, що мужик потратив чималу суму грошей, та вже тогді і закричить пробі: „Купи нову запаску!“ Чухає небога потилицю, і хоч то гроші треба-б нести у волость, віддавати за подушнє і за общественне, та вже нігде дітись! Купує запаску, щоб справді ще не вмерла, тогді похорон такою сумаю і не відбудеш.

Осьтак-то вередував і наш Нечипір. І що то, що ніхто й не зінав, що він таке ледаща і таки зовсім бездільник, а не зінавши, та й oddalij за нього Прієську. А як після цього незабаром умер і в неї батько, а там і мати, то й остався наш Нечипір сам собі господарем.

Недовгож нагосподарював. У три годи рішивсь зо всім. Що була скотинка, позбував, а грошики попропивав; земельку позакладував, а грошики попропивав; а що було опріч того, те від недогляду попропадало само. Пе та краде, та ло-

виться, беться та позивається; а звісно, що тільки підеш з жалобами та з позивками, то вже й треба „прийдіте поклонімось“. Бо сказано: „Без піджоги і дрова не горять“. А як десятському дай, сотському дай, писарю дай, отаману дай, а все таки до волости відопрутъ (не їм-же одним хліб істи); а як, не дай Боже, та у ту пору набіжить засідатель, та, борони Боже лихого часу, з письмоводителем, — так тогді вже й зовсім пропав! Пишуть, пишуть, беруть, беруть, та тільки тогді пустять, як вже нічого й взяти; а то, коли зостались які вишкварки, так іще у суд запровадують — ну, там уже і амінь! Так чи надовгож то Нечипорові, при його дурній голові, стало усеї тестевої худоби? Фіть-фіть!... пішла по добрим людям та по шиночкам, а він звівсь ні нащо.

Сердешна Пріська викупала його на десять разів і із-під калавуру і із колоди, а раз прийшлося і з острога викупати. Вже який би не був, а усе він їй муж, нігде було дітись. А через таке лихо попереводила і в себе, що було у скрині із хорошої одежі, і намисто, і дукати, і хрести, і усякую худобу.

Журилась вона, журилась, далі треба за розум узятись, щоб з плечей усього не попропивав її пяница. Нічого не кажучи, стала його у хаті запирати, а сама піде або бакшу полоти, або коно-плі брати, щоб було чим пропитатись. Щож? — вернеться до дому, хата пустісінька! Проклятий Нечипір виліз у вікно, та й шукай його. Треба їй шатнутись по шинкам: де пояс заставлений, де шапка заложена; викупа сердешна, на останні гроші! Далі, знайде його денебудь у шинку під лавою, або під плотом; розбудить, розтовка, таштить до дому, і виговорює, і лає, а сама через таку лиху годину тільки що плаче.

Далі бачивши, що його лайка не бере, і він знай своє товче: пити та й пити! — нічого робить, дума: „Хоч гріха на душу озьму, а вже не дам йому волі“. Привівши його раз з вольної, увела у хату, защепнула двері, та й каже: „А що, Нечипоре? А до чого отсе ти мене довів? Лайки не слухаєш, горя мого не поважаєш, пеш у свою голову; по-

пропивав усю батьківщину, а через тебе і я свою материзну потратила, то платячи за тебе, то викупуючи тебе з шинків; а тепер довів, що я між людьми була таки як треба, а тепер тільки за старцями йти; була я хорошого, чесного роду, а як утопила свою голову за тебе, при рожденного пяницю, та по tobі і я стала послідніша усіх на селі. Хіба хочеш так пропасти, як і батько твій? Так пропадай-же собі як знаєш, а я знаю, що поки я жива, так не дам tobі волі шлятися та пянствувати. Доки мені і терпіти? Через закон переступлю, а по своєму зроблю". Та позасучувавши рукави у сорочки, каже: „Хоч гріх, хоч два, жінці мужа бити, а нехай Бог простить!" — та з сим словом черк його у пику, а далі удруге, утретє, удесяте, та за волосся, та стусанами — бо баба собі здорована була, а він такий, що ні нащо і дивитись було, та ще перепивсь — так не здужав і скипки підняти, не то щоб оборонитися від жінки. А вона його бє, а вона його тасує, та знай приговорює: „Не пий, не пянствуй, не пропивай худоби! Сиди дома, заробляй чимнебудь, та годуй і себе і бідну жінку; ось так tobі, ось так tobі, бусурмену, католицькому, гаспідському мужикові!" Била, била, та аж утомилася і сіла на лавку, і каже: „А бодай тебе сей та той, що ти мене і до гріха довів і втомив мене ні нащо. Устань, кажу tobі! (бо вже сердечний Нечипір аж не зміг і стояти, та присів долі). Устань, та кланяйся жоні, щоб я tobі простила, що ти так мене втомив".

Нігде Нечипорові дітись! Кланяється сердека, просить жінку, щоб вона його простила за те, що втомилася бивши його, і обішавсь вже не пити і не втікати з дома, хіба вона його куди пішла.

Відночивши Пріська, помилувала мужика і каже: „Не журись, сякий-такий сину! За битого двох небитих дають, та ще й не беруть. А коли не будеш слухати, то от tobі кажу, що ще буду бити, та опісля і пан-отцеві висповідаюсь, що проти закону пішла".

Еге, та наша Пріська направила мужика! Вже не то, щоб він не пив, — не проливав козак, як де лучалася чарка, та тільки у кумпанії, чи на ве-

сіллі, чи на хрестинах; та вже не те, щоб йому шлятись по шинкам, та за чарку горілки чортякам дущу віддавати — сидить дома і з двора ні чичирк! Узявсь — нічого робити! — латати старі кожухи, стала і копійчина перепадати. Пріська усе збира, та радується, та й дума: з ледачого мабуть буде щонебудь і путнє.

Оттак пройшли різдвянські мясниці, проїшла й маснича. Що то вже kortіло нашему Нечипорові, щоб якби то драла дати та погуляти на останніх днях; так зовсім не можна! Пріська так репяхом за нього і держиться, і не можна йому без-прося вийти з хати, а свита і чоботи і шапка в неї у скрині.

На саме пущання, що на піст, вона йому й каже: „Піди лишень, Нечипоре, до служби; на сім тижні будеш говіти. Та гляди-ж мені, щоб ти зараз з церкви і був тут! Коли прийдеш зараз, то дам тобі обідати, бо в нас є й вареники; я придбала і масличка і сметанки; а коли добра буду, то й чарку горілки дам, та й заговімо, як довг велить. Коли ж зараз не вернешся та підеш куди пити, то от побожусь тобі, що такими товчениками тебе нагодую, що будеш мене довго тямити!“ Дала йому і свиту і шапку, і проводила, усе одно товкуючи.

Пішов наш Нечипір, та тільки ж ми його й бачили! Налагодила Пріська і обідати, а його нема. Пообідавши пішла до сусіди съкатись, далі вернулась до дому, а його нема. Пополуднувала сама, а його нема. Вийшла на вдвір'я, кожного, хто йде, питаеться: „Чи не бачили мужика?“ Ніхто не бачив. Уже й вечір, а його нема! Насилу вже, гульк! — лізе до дому у пізній вечір ні живий ні мертвий, і слова не промовить; язик одубів, і сам себе не тямить, і де він, і що він є таке на світі. Сопе та мовчить, і очей, що заплили йому горілкою, не розведе.

„Побила мене лиха година та нещаслива!“ — зараз гукнула на нього Пріська, — „от із сим дурнем, пяницею, волоцюгою! Де ти там у гаспіда таскавсь? Іще навдивовижу, як то добрив і знайшов свою хату. Бач, як нарізався, що й слова не

промовить! Бог дав людям пущання, щоб заговіли любенько з жінками та з діточками; а я за слізоньками світа не бачила, сидячи сама собі у хаті, як у темниці. Отже далебі тобі кажу, що впять приймусь за тебе, та так тебе повчу, що й до віку не озъмешся за чарку. Так щож бо: хоч йому кажи, хоч не кажи, він нічого і не тямить!"

І правда-ж бо була. Сидить Нечипір, та тільки здиха, бо горілка з нього дух пре; мусить щосьто і сказати, так і рота не роззвівить, і язика не поверне, неначе він йому повстяний; тільки як той сич лупа бровами, бо вже очей овсі не видно, по-западали і зліпилися.

Лаяла його жінка, лаяла, як там кажуть, на всі заставки, далі таки, сяк не так, жалко його стало, бо усе він таки був її муж, а тут же і пущання: як таки не заговівши? „Чи не хочеш вечеряти?“ — пита Пріська. „Чи ти тямиш, який сьогодня день? Чи так як собака і ляжеш?“ А Нечипір мав щось сказати, та й не здужав, і тільки дужче засіп. А Пріська усе йому таки з вечерею; постановила, та й каже: „Наж, от тобі макотерть з варениками; їж, та лягай спати, та уставай до утрені, щоб ти мені говів на сім тижні. На, пянице, от тобі й світло; повечеряй, погаси, та й лягай, вже не рано“. Сее кажучи, постановила йому макотерть з варениками і каганець; а сама лягаючи спати, ще таки йому приказує: „Гляди-ж, як повечеряєш, то онде у водянчику вода, пополощи гарненько рот, щоб не зосталося у роті сиру, щоб часом завтра не хотячи не оскоромився“. А далі, разів із п'ять тяжко здихнувши, повернулась і заснула.

Хоч Нечипір і кріпко пяний був, а таки, як запахли йому вареники, то й очуняв трохи, та за ложку та у макотерть, і став їх глитати. Що йому там жінка ні наказувала, він собі і байдуже; єсть собі, небога, та сопе на усю хату. Вже й жінка заснула, а він, знай, мота вареники... Далі став куняти, а сам, знай, пхає у горло... Далі уложив руку у макотерть... похиливсь... тут і каганець погас... захріп наш неборак на усю хату!

— — — — — — — — —

Скільки він там спав, хто його зна; аж ось, поворохнувшись, чує: дзвонять до церкви. Що тут робити? Він би і не пішов, так жінка загадала йому говіти і щоб неодмінно йшов до утрені. „Не послухати її“ — дума собі — „так битиме за се, та битиме ї за те, що я учора п'яний був; а як піду, то може за учорашню гульню, як стану проситись, то і змилосердиться. Піду!...“

От скопивсь швиденько, помацки знайшов (сам опісля розказував) шапку, та ї вийшов мертвій з хати: а про те, що жінка наказувала, щоб рот виполоскав, йому і не втямки було, та троха таки чи ї чув він се учора.

Ніч була темна, а церква не з-так далеко. Дивиться Нечипір, а у церкві світиться і на дзвіниці дзвонють у скликанчик, що на коромислі, звичайно як у піст. Він і став поспішати до церкви.

Увійшов у цвінтар, аж дітвори, дітвори... видимо-невидимо! Манюсінькі, та усе у білих сорочечках, та бігають круг церкви, та просються у двері, та щебечуть як тії циганчата, та ляшать, кричат, порощають: „Пусти, мамо! Пусти, мамо, і мене на празник! Зачим мене породила, нехрешчену схоронила, під порогом положила, та ї до себе не приньмаєш!“

„Тю на вашу голову! Показилися діти!“ — сказав Нечипір, та не розглядаючи швидше до дверей. Постукав, ѹому ї відчинили, він і ввійшов. Повнісінька церква людей! Він, не розглядаючи нічого, помоливсь, поклонивсь, як довг велить, на усі сторони, положив шапку у куток, де завсегда клав, та ї став біля крилоса і прислухається, що дяк читає. Понуривши голову стойте і слуха, та ї дума: „Що за недобра мати сталася з нашим дядком, паном Степаном? У нього був цапиний голосок, а се вже звісся, мов собака мурниче та ще ї гугняві“. Зирнув на нього збоку: носа нема, тільки сама ямка. Став пильніш придивлятись: „Господи, твоя воля! Та се не пан Степан... се ще пан Олексій, що ще вмер тогді, як я ще підпарубочим був, та я-ж і на похоронах його був і труну ніс!“

Навдивовижу ѹому, що людей у церкві ба-гацько, а ніхто не догадається, що чита мертвець;

та й самому попові мабуть нужди мало, бо чути, він у вівтарі щось собі мурниче з паламарем.

От Нечипір тому, що біля його стойть, хотів про се казати, аж зирк: що за недобра мати! — то стойть біля нього Охрім Супоня, що ще торік умер... Озирнувсь на другого: Юхим Кандзюбен-ко: з ним укупі парубкували, і він після побоїв на вечерницях при ньому і вмер, та й суд виїждав, і німець його потрошив. Оглянеться туди — і там мертвець; озирнеться сюди — і туди мертвець; куди ні гляне усе мертвець, усе мертвеці, такі що й недавно повмирали, і такі, що ще він тільки їх за-знав; були й такі, що й не можна їх пізнати, хто він такий і є, бо не було ні носа, ні очей, ні ухів, ні губів — тільки самі ямки у голові.

То трохи, було, Нечипір проспав свій хміль, а тепер, як розглядів, у якій він кумпанії опинив-ся, так і увесь хміль пропав і стало його трусити, мов на лихорадку, а циганський піт так і проньма... А тож і не страшно, скажете, щоб живому чолові-кові та попастись меж мерців? Чого тут доброго ждати? Зовсім видюща смерть!

Погляда наш Нечипір сюди-туди: дяк собі чита, а парахвіяни як звичайно, тимчасом куня-ють... От Нечипір і здумав утекти від них, та й став відступатись крадъкома, та усе до дверей близче, усе близче; уже кат бери і шапку, аби голову цілу до дому донести, бо, як там кажуть: „Не до поросят, коли свиню смалють“ — і тільки що від-ступивсь геть-геть, аж пан-отець гульк із вівтаря... А хтож той пан-отець? Отець Микита, що годів з десяток, або троха ще й не більш, як вже вмер!

От вийшовши він і каже: „Анute, панове ми-ряни, годі дрімати, от дяк уже дочитує до кінця, скоро випущу“. Прочхались мерці. Хто протира, у кого є, очі, а хто тільки кістлявим пальцем про-штрикує у носі ямки, замісць кабаки, та й чхне. Нечипір дума: „Тепер не можна і втекти, щоб ха-лепи від них не було. Не довго достояти, побачу, що вони тут робитимуть“.

Аж ось пан Олексій покинув читати, та як загугнить із своїми школярами, та усе таки з мер-твецями, та неначе з бочки як загули „Христос во-

скресе!“, а отець Микита, щоб їх зупинити, собі туди ж підтягує, та й пішов по церкві кадилом катити; а народ як став від нього відступатись, так-так і чути, як кістки хрустять.

Слуха Нечипір сюїх церемонію, та й дума: „От так ти на пущання погуляй, як наші мертві, що з перепою забули, який сьогодня й день. Я добре пяний був, а вони мабуть ще й гірш мене. Я таки тямлю, що тепер піст тільки ще починається, а їм здається, що тепер Великденъ. От не пяні учора були? Замісьць говіння Великденъ справляють! Справді, що з глузду поспивались, лежучи собі без усякої роботи“.

Співа дяк, аж за боки беручись, а отець Микита підійшов до нього, та й каже: „Не все лишень виспівуй; покидай дробину на той світ ченцям на монастирі, бо вже нерано“. — От пан Олексій сюди-туди мах і „во утріє ізбивах“ якраз поспіло, та й закінчав. А отець Микита вийшов, та й каже-говорить: „Слухайте, панове миряни! Тепер хрис-тосуйтесь, та бережненько, щоб кістка об кістку останніх не порозбивали. Та й не розходьтесь, бо тепер нам не як торік, що на тще серце полягали по домовинам і нічим було розговітись. От з того світу чоловік до нас на празник прийшов і вареників приніс, так він розділить на усю братію. Амінь!“

Нечипір, се слухавши, бачить, що вже не переливки, і до нього черга дойшла, осміливсь, та сіп попа за ризи та й каже:

— А що, пан-отче чесн-отче!... не во гнів вам буде, що я вам скажу: чи ви, мабути, учора для пущення... тее-то... чи не підгуляли трохи, та, може не зовсім проспались? Або, може, лежучи собі по домовинам, як бува у просі на печі, та позабували і дні? Який тепер Великденъ? Це тільки чистий понеділок, що й ложки гуляють...

— Еге, вам піст, вам чистий понеділок, — каже йому отець Микита, — а наш Великденъ; бо за вами до церкви не дотовпишся, так ми у таке ureм справляємо Великденъ, як ви на тім світі лежите смертельно пяні, що вас ніякими дзвонами до церков не збудиш. Ти-ж нам, гляди, що приніс ва-

реника, то усім розділи, щоб нам не натощака лягати по ямам“.

— А деж я вам їх озъму? — сказав Нечипір — не знать чого ви забажали, неначе вередлива жінка: дай того, чого нема. У якого сина є хоч пів вареника?

— А он у тебе між зубами стирчить якраз пів вареника, — сказав отець Микита, та кісткою, що зосталася йому замісць пальця, як штрикне йому у рот, аж зуби забрязчали й трохи з десяток їх не розсипалось. — Гляди-ж, не дівай нігде, доки потребую. — Сказав та й відвернувсь порядок давати, бо уся громада, як тая хвиля, насунула з по-пом цілуватись.

Повернув Нечипір язиком у роті... аж так і є! Намацав пів вареника, що застрягло в нього у кутніх зубах. — Що тут мені на світі робити? — дума собі. — Се біда! Ото я був кріпко пяний, та їв вареники, та над ними й заснув, не проковтнувши останнього. А, морока та й годі! Се мені такого лиха наробила не хто, як моя Пріська. На якого трясця вона мені їх давала? А бодай вас з жінками! На якого гаспіда вони вигадали вареники? Хто їх видумав ліпити? Який нечистий звелів їх по пущанням їсти? Який бесурмен вигадав їх пяному давати? Ох, се усе наші жіночки! Від них нам усе лихо! Через свою і я тепер пропадаю... Як таки пів вареником усіх обділити? Та лучше усього утечу. Тепер їм не до мене. Пролізу промеж них, то ніхто мене і не кинеться, хочби й сам отець Микита, що тільки й зна цілується з своїми паraphвіянами.

Оттак собі подумавши, і став собі назад протовплюватися. Так щож, сердека! Куди ні піткнуться, так усюди народ так лавою і валить до попа, що ні пропхатися йому меж ними, ні просунутьсь, ні жадною мірою не можно. Він би й посиликавшись, так бойтися, що як якого дуже пхне, так щоб бува кістки не порозипались і щоб йому взяти такої пені не було, як у шинку, як то раз, напившись дуже, та зчепився з шинкарем та потовк йому усі пляшки й усі чарки, а опісля й приплативсь троха чи не на сорок алтин. — А як дума собі — розспілю якого мерця, так може

і карбованцем не відбудеш. Сікаєся, сікаєся, щоб просунутись, далі бачить, що не переливки, став собі, опустив руки, понурив голову та й дума: — Ну, кат вас бери! Що буде, то й буде! Буду дивитися на вашу кумедію. — От і дивиться, що тільки вони роблють: той лізе і втирається, а вже і губів нема, тільки самі зуби стирчать; а у іншого і зубів нема, сама пасть, що інша голова йому у рот улізе; та все ж то до попа, та все замісьць того, щоб имокнутись, як поцілуєшся, а тут тільки кістка об кістку: стук-стук! А як пішли молодиці та дівчата, так наш Нечипір добре посміявсь: інша йде і дума, що на ній і досі очіпок парчевий, а він вже не то що полиняв, і зовсім розсипався, що й ниток вже не дуже густо зосталося; а ще таки вихиляється та озирається, і щоб дивилися на неї люди, що яка то вона хороша у парчевому очіпкові, знай поводить головою, що аж рипить на кістках, неначе хвіртка на поржавілих завісах. А ось дівка дума, що вона й тепер ще хороша, і чорнява, і повновида, і румяна, як була на сім світі; тільки вже в неї носа нема, одної губи не питай, очі позападали, брови повилазили, замісьць гладесеньких та повнесеньких шік стали жовті, сухі, позморщувані, як тая губка, що у греків в бакалейній лавці меж хвигами та родзинками продається; на голові волосся повилазило і замісьць кіс шматочки від скіндячок позоставались. От така підіде до попа, та щоб поцілуватись з ним, протягне губу, та й засоромиться — бач би то стидно дівці цілуватись — та і втретьє кістлявою рукою, бо вже ні одежі, ні сорочки не зосталось, усе повідлежувала. То гляди, попхнуть її ззаду, щоб мерщій кінчала, то вона впять до попа та мерщій стук!... кістка об кістку, та й засоромиться іще гірше, і ті ямки, де колись були очі, закріє рукою, та похиливши голову — бач, її стидно, що поцілувалась — і біжить назад; та як ще прибирається побіля того парубка, з котрим вона на сім світі женихалася, а він її, щоб згадала старовину, за тую плахтину — смик!... то вона ще й дужче засоромиться і ховається промеж людей... А Нечипір на сее усе дививсь та покивав головою, та й дума:

— Горбатого і могила не справить. Які були на сім світі, такі є й там. Дівчача натура усюди однаковісінка: промеж людей так і соромиться, нехай же на самоті, так ну!...“

— — — — —

Далі став і об собі він думати та гадати: „Що мені — каже — на світі робити? Прийшлося у лиха грati з сим гаспідським — кроме хліба святого — вареником! Проковтнув би його, та й конець ділу; так гріх, піст зайдов. Викинути?... так отець Микита казав, щоб я його нігде не дідав; а не послухати його, то ще, oprіч біди, заставить себе у решеті возити та й покуту накине, що й наш живий отець Павло не відчита...“ Аж ось дивиться — приятель його, Радько Похilenko, стоїть окрім усіх у куточку та дріма. Нечипір собі й дума: „Підійду лишень до нього та порозпитаюсь, чи не можна якнебудь від них і навтікача; бо він ще тільки годів з п'ять умер, то ще, може, не дуже з ними зякшався і, може, за живим швидче руку потягне“.

От і підійшов, та й каже:

— Здоров, Радько! Чи ще мене не забув?

— Здоров, Нечипоре! — каже Радько — як тебе й забути? Я й тепер часто згадую, як то ми з тобою на тім світі гуляли.

— А як собі поживаєш?

— Та зо всячиною. Як там кажуть: „Часом з квасом, порою з водою“. Добре ви, живі люди, робите, що не дуже сікаєтесь на наш світ.

— А що? Хіба у вас не так, як у нас? — спитав Нечипір.

— Ні, братіку! — казав Радько. — Тут вже увірвалась нитка. Воно-б то для кого й добре: лежи, скільки хоч, панщини не загадують, за подушне не тягнуть, отамана кат-ма, жінка не гризе голови й моркви не скромадить, роботи ніякої, ні об їжі, ні об одежі не вбивайся — усе, усе таки добре, та ба! Ні з ким беседи водити, ні з ким слова промовити. Хробаки та жаби, та усяка погань, от більш і нема нікого.

— Адже ви часто навідуєтесь і на наш світ?

— Та то вже, братіку, з нудьги. Лежиш собі та й споминаеш; як у кого була жінка, то й думаеш: як то вона, сердешна, собі поживає? От і винирнеш на ваш світ, аж гульк! — у твоїй хаті та вже інший хазяїн, і все не так, як при тобі було: й господарство не туди йде, і об тобі вже ніякої памяти нема, тільки що у граматці записаний, і діточки твої як сиріточки: і голенькі, і босі, і голодні, і зовсім обиждені від вітчима та від нових дітей. От і озъме серце, зараз сонній жінці і надаєш тусанів. Нехай возиться з знахурками та з ворожками, а ти своє узяв та й прав. Оттак і парубоцтво кинеться підглядати за своїми дівчатами, що божилися, що поки жива буду, любитиму тебе, а ти вмреш, і я за тобою, щоб і лежати вкупці. Ти, як дурень, вмер, та ждеш її, ждеш з московський місяць — нема!... Гульк на ваш світ! А вона вже й заміж пішла, і у колисці колише дитину, або дівуючи з другими перекидається та регочеться, а часом і тебе недобрим словом спомина... Нічого робить, почухаєшся, та й засядеш під плотом, поки йтиме з вечерниць, та тут їй пустиш якунебудь мару, щоб з ляку трясця схопила... Коли ж інший був гуляка, що без чарки його і за жівіт брало, от і здума: „Пійду хоч подивлюсь, як добрі люди на тім світі п'ють“... Прийде, так щож? Усе не те, що при йому було: замісьць шинкаря сидить ціловальник, не у церкві його згадуючи; замісьць осьмухи вже йде квартта, та й горілка розведена більш чим на половину, і ціна нелюдська. От із серця що йому робити? Католицького бузувіра, ціловальника, учистить по лисині, або патли обірве, що він і не зна, відкіль йому і біда сталася; каторжного піттовкачку головою у діжку догори ногами поставить; анцихристову посудину усю перебе, народ із кабака розжene і так славу наведе, що й самий невисипущий пяниця три дні не посміє ногою у кабак ступити.

— Отсе ти, Радько, добре нагадав про горілку — казав йому Нечипір — чи не хоч по чарці ради вашого празника? Ходім до мене; у мене є добра горілка, аж із вольної, крадькома від об'їз-

чиків проніс об масниці. — Се-ж Нечипір кажучи брехав. Який син у нього і крапля була у господі? Одно те, що ні за що було сього добра й купити, а друге, що й Пріська не таківська була, щоб держати горілку дома, бо Нечипір добравсь би до неї, деб вона ні була захована; а се Радька він підмовляв, аби тільки з церкви вийти, а там би він і вдрав куди здря, нехай би його Радько опісля позивав за брехню. Так щож бо! I тут сердешному Нечипорові невдаха! Радько йому, кріпко здихнувши, каже:

— Ні, братіку, ні! Сього вже й не загадуй. „Рада-б мама за пана, так пан не бере“. Пійшов би за тою чаркою, не то що до тебе, та хочби і за десять верстов, так щож... куди я її питиму? Бач, живота кат-ма! У горло виллю, а вона й вибіжить і мені смаку не дасть, тільки добро занапашу: нехай зостається добрим людям.

— Так ке лиш, понюхаймо кабаки; ось виїдім лишењ з церкви — казав Нечипір, усе таки піднімаючись на хитрощі.

— І сього добра не вживаю. Віддячують тут добре за свою поваду.

— Як так? — питав Нечипір.

— А от як — казав Радько --- от бач, я здорово нюхав кабаку на тім світі, так ось мені повнісінький ніс гробаків, та так, братіку, лискочуть і в день і в ночі, що не то що, по усій домовині місця не знайдеш. Свербить у носі та й свербить, а не чхнеш.

— Бач, як у вас поводиться! — казав дивуючись Нечипір. — Так хіба є кара у вас за гріхи?

— Де то вже нема! — каже Радько. — За кабаку ніс відвіча; от я-ж таки любив тягнути горілочку, так усі кишки разом і пропали, так що хоч відерко улій, то не зостанеться ні краплі. Хто охочий був битись, тому зараз кулаки повідпадають і руки скандзюбить у три погибелі. А жінкам, братіку, жінкам, так що то достається! Овва! Яка була цокотуха та щебетуха, так тільки що піткнеться на наш світ, та й дума-б то по старовині, щоб і тут пащиковать, та приньметься за зводи та за переводи, а тут її зараз у рот і сіла жаба та

й квака, та так учепиться за язик та за піднебення, що ніякою силою її і не відірвеш. А котора, не тільки молодиця та й дівчина, коли була моргуха, та очицями поводила чи на парубків чи хоч і на нашого братчика, та жадному нищечком признавалася, що тільки його одного любить, а зо усяким женихалася; а коли жінка, та від мужика другим сорочки мила... та стъожки у комір давала, та й друге щонебудь... так таким вже зараз очі й пропали, а замісць їх у ямках гробаки аж кишать, брови повилазять, та й друге прочеє, так що сором і у люди показатись. Є тут усім халепа! Або котра жінка проти закону пійде, та стане мужика вчити...

— Та що такій? — мерщій перехопив Нечипір.

— Та що? — каже Радько. — Звісно, котузі по заслuzі; язику, щоб на мужика не гримала, достається своє: жаба у нього віпеться, а руки по-скорчує та позводить, так що й коваль молотом не порозправляє.

— Знаєш-że що, Прокіпович? — став прохати Нечипір Радько. — Будь ласкав, згадай, що колись і я тобі на нашему світі був у пригоді; ходім, зділай милость, на часинку до мене до дому, та отсе усе, яка у вас наука є усяким жінкам, роскажи моїй Прісці, чи не скаменулась би вона хоч трохи, та чи не перестала-б вона мною орудувати, та мені волі не давати, та мене вчити. Тільки на часинку ходім, я тобі велике спасибі скажу і дуже буду дякувати.

— Ні, Нечипоре, кусала така, — каже йому Радько — себто ти мене мусиш під манастир підвести. Я вже бачу твою думку та гадку. Ти тільки хочеш мене одурити, аби я тебе вивів із церкви, а там ти і згинеш з очей, та й шукай вітра в полі. Ні, братіку, не пійду і тебе не пущу, бо й я радісінький твого вареника хоч покоштувати. От скільки годів, як я вже вмер, а сякий-такий син, хто його і в вічі бачив. Пожалуй, на проводи насноють сюди на гроби чимало чого: чи куті, чи буханців, чи крашанок, чи пирогів, так нічого з того нашему братчикові і не достається за вашими попами та дяками. Тоді і наш отець Микита,

виглядаючи на те, що діється на кладвищі, тільки посмоктує та поплямкує, та аж об поли бється руками: що-б то робив? По бороді тече, а у рот не попаде. А наш брат так і мовчи! Так бач; як мені тебе пустити, коли я від тебе маю розговітись вареником? Ні, козаче! Викинь із голови, щоб відсія втекти. Мовчи та дищ, а то щоб і тебе на локшину не покришили.

— Ну, щеж я тебе хочу питати, — подумавши каже Нечипір — покажи мені, будь ласкав, де тут є мій тесть або теща; я ще в них хочу прохатись, чи не заступились би вони за мене хоч трохи, щоб я тут не пропав від вас, так що й сердешна жінка не знатиме, де я і дінусь.

— Тесть або теща? — сказав Радько. — Поминай іх, як звали. Вони, бач, вийшли з нашої парохії, хоч і тутечка лежать. Вони, знаєш, усе вередували на тім світі; усе старцям подавали, та бідних зодягали, та з неймущим посліднім куском хліба розділялись, так іх усі старці й облягли, та іх що день, що ніч усе й забавляють: то Лазаря, то Сковородині псальми їм співають, а вони лежачи потішаються і від нас зовсім відцуралися, а про ваш світ не хочути і споминати. Старому таки, тільки що очі сюди показав, дали спершу добру прочуханку, що втопив свою дочку, віддавши її за таке ледашо, як ти, не во гнів тобі сее слово — з пісні слово не викидається — та опісля і помилували; так ти іх не побачиш з нами. Тож і батько твій не сього приходу, а жидівського, бо пяний під тином дуба дав, так його з нашої ревізії сключили.

От як перецілувались усі, та й не розходяться, ждуть розговін. Отець Микита звелів дякові гасити свічки, а книжки і усе поскладати, як було, а сам узяв Нечипора за руку, та й повів з церкви і каже: „А нути, панове миряни! Ходіть за нами, будемо розговлятись“.

Почухався Нечипір після такої розмови кріпко, та й каже собі нищечком: „А щоб ви виздихали з вашою вигадкою їсти вареники!“ — та понуривши голову став думати, якби то від них відкрутитись. От думав, думав, та й надумав; та з ра-

дощів аж уси собі розгладив, та й каже собі:
„Добреж, їстимете трясця, а не вареник“.

От як повиходили усі, й позамикали і церкву
і цвінтар, і зійшли на кладвище, отець Микита
й каже:

— Ану, чоловіче з того світа! Виньмай свій
гостинець, та гляди, щоб ти поділив його на часті,
щоб кожному, скільки тут нас є, щоб усякому до-
стало: мені, попові, звісно, у четверо против про-
стого, дякові удвое, паламареві упівтори против
простого, а затім і старому, і малому, усім по-
ровну, і щоб ні одному ні більш, ні менш; коли ж
гаразд не поділиш, що кому не стане, або кому
більш а іншому менш буде, то тут тобі і амінь!
Таки тут тебе і розірвемо на манюсінські кусочки.
От що!

— Та що се за напасть така? — гукнув вже
на них Нечипір, як розглядів, що тут, до чого
приайдеться, можна й драла дати. — Як таки можна
таким манюсінським кусочком вареника та усю
 вашу громаду обділити? Се, бачу, тільки ваші ви-
гадки, пеня московська, щоб мене занапастити.
Ходім лишень до ратуші, та збудімо писаря, та
хоч і він зо мною учора цупко пяний був, та вже
мабуть і проспавсь, так він нам на щотах розшита,
що не можна таким кусочком усіх вас обділити.

— Але нам нічого до писаря! — зашипіла уся
громада. — Він уже нам не суть начальник; ми тут
старші!

— Коли ж ви тут старші, так цур же вам! —
крикнув на них Нечипір, та як позасучує рукави,
як стулить кулаки, як кинеться у купу, щоб проби-
тись меж ними та удрати до дому... Так щож! Ба-
читься й бє, ще й дуже бє: кого по пиці беха, кого
у груди тасує, і ногами товче... так, сердека, тільки
собі кулаки позбивав і трохи ніг своїх об їх ноги
не порозломлював, а їх нічого і не дошкалив, бо
звісно, кістка, що кістці зробиши? Таки нічогісінько!
Тільки пуще їх розсердив, бо як кинулись усі на
нього, як заревуть:

— Так утікати? Ось ми тобі дамо! Діли-ж,
сякий-такий сину!... а не то, ось ми тут тебе розір-
вемо на шматочки.

Прийшлося Нечипорові зовсім пропадати. Вже не видумає, що йому й діяти, та з переляку став проситись:

— Пустіте, батечки, голубчики, пустіте! Ой, не давіть же мене вашими холодними кістками!.. О, та й змерз же я, аж так і трушусь. Будьте ласкаві... винесіть мені шапку, забув у церкві; уха так померзли, що не то що!

— Яка тобі шапка? — відозвались до нього впять мерці. — Роби своє діло; бач вже нерано!

— Те-те-те-те!.. тепер догадавсь! — шепнув собі Нечипір, та й глянув на зорі, аж Біз уже докочується геть-геть; от, розгладивши уси, та й каже їм: — Бачу тепер, люди добрі, що з вами нічого робити; я, було, хотів пожартувати, аж бачу, ви сього не любите. Коли ділити, так ділити. Акажеть, хто над вами тут є отаман, чи який старший?

— Нема нікого старшого, ми тут усі рівні; минулось панство! — загули мерці.

— Так хтож зна, скільки є тут вас щотом? — питав Нечипір.

— Діли без щоту. Тогді побачимо, як кому не стане.

— Цур дурня, та масла грудка! — гукнув вже на них Нечипір, усе поглядаючи на зорі. — Як вас кат розбере; інший може по дві долі хвататиметь на мою голову. Без щоту не хочу; лічіть, тогді й ділітиму. — Та відвернувся від них, узявсь у боки як комісар, та й ходить меж ними і не вважа, як і той, громади.

— Та доки сього буде? — загули впять мерці. — не буде тобі щоту, лічи сам.

— Лиха матері вам! — каже Нечипір. — Лічи, коли ж я ліків не знаю. Двацятро десятеро налічу, а далі й тпрур! Ну, покличте-ж з ратуші писаря, так той вас перелічить. — Та усміхнувшись і каже нищечком — нагайкою, як у степу косарів.

— Е, та ти бо ще й торгуєшся! — зашипіла громада. — Діли мерщій, а то ми тебе поділимо!

— А щоб ви виздиҳали! — розсердившись наляяв їх Нечипір. — Якже вас тут у громаді усіх мені поділити? Сідайте лишень усі по купам: старі до старих, молоді до молодих, діди особе, і баби особе, також і парубки і дівчата.

— А парубкам з дівчатами сідати? — питав один парубок, вискаливши зуби.

— Ось я вам дам до дівчат! Але ѿт у вас женихання на думці! Геть! — прикрикнув на парубоцтво грізно — сідай окроме, і дівчата окроме.

— О, бодай тебе розсудило! — зашипіли усі дівчата.

Аж тільки забряжчали кістки, як почали мерці усажуватись, та усе купа побіля купи. Старі діди ѿ баби ще таки звичайніш були, ті нарізно посідали; а що молодиці, дівчата, та таки ѿ чоловіки, які ще не дуже старі були, а що найбільш парубоцтво, так вже так помеж собою помішались, що ѿ розібрati їх не можна було. Та підняли промеж себе іграшки та сміхотню, раді, що докупки зібрались, та вигадування, неначе колись їм було на вечерницях, та так, що скільки старі, та ѿ сам отець Микита, іх ні зупиняли, так нічого і не зроблять; а наш Нечипір їм і не боронить. — Нехай, нехай! — дума собі, та ще ѿ рад, що вони гудуть як тії бджоли.

Тільки що ті усаджувались, аж та дітвора, що бігала круг церкви, сюдих присипала, і сікається до Нечипора, і знай своє товчутъ: — Нас мати породила, нехрещених схоронила, під порогом положила. Давай і нам, дядьку, вареника; а як не даси, залискочемо у смерть...

— А зась, циганчата! — крикнув на них Нечипір, та аж тупнув ногою. — Чіп відсія! Ви не цього приходу. Пожалуй, є вас багацько таких, що ѿ попід плотами покидані і у глечиках потоплені; та як мені усіх обділяти, так се в мене не тільки вареника, та ѿ волосся не стане...

— Зовсім! Обділяй мерщій! — заклекотіла мерцівська громада, посідавши ѿтихомирившись.

— Добре, коли зовсім! — відозвавсь до них Нечипір, ще таки поглядівши на зорі. — Ви зовсім, от і я скоро зовсім. — От і став попід ногами на снігу съкати, та ѿ знайшов скипочку; виковирав нею того півшвареника, показує їм і каже: — Нате-ж, люди добрі, та знайте мою добристі. Глядіте-ж, ѹжте не спішачи, щоб котрий ще не подавивсь, то ще мені біда буде; приїде суд з лікарем

vas свідітельствувати, та ще скажуть, що я вас отруїв, та прикинуть пеню, що й копою не відбудеш. Нате-ж! — Та й став розшипувати вареник і каже: — Отсе одному, отсе другому, отсе третьому...

Кукуріку! — заспівав півень... Шарасть!... розсипались наші мертвці й кістки забряжчали, неначе хто мішок пятаків висипав!...

Дивиться Нечипір — нема ні отця Микити, ні пана дяка, ні старих, ні молодих, ні дівчат, ні підрубків... зосталися самі гроби на кладвищі, як і учора були.

— Цур палітча! — закричав Нечипір, сее бачучи. Сеж він знaroшне їх до третіх півнів і манив, бо чув від старих людей, що тільки самі чортяки від першого півня щезають, а що відьми, мертвці, упірі, вовкулаки і всяка нечисть шляються до других, а інші і до третіх півнів. От він тільки їх і дожидав.

— Фіть, фіть! — подивившись по усім усюдам, чи не зостався котрий на сім світі, Нечипір посвистав та й каже: — А що? Наїлись вареників? Не здивуйте. Мусіли мене занапастити, тепер на тще серце спочивайте!... — та вже більш мене не заманите. Щож мені тепер робити? Пійти до дому — жінка не повірить, що їй буду росказувати, та ще й попібє, думаючи, що може я де по шинках ходив. До церков, поки живі попи задзвонять, ще не швидко; ляжу тут спати, та й спатиму; задзвонять, я тут і є. — От собі приліг на горбіку, якраз біля хвіртки, куди народ у цвінттар іде, згорнувсь та й захріп собі гарненько.

Спав, спав, аж ось чує, що його сіпають і таскають то сюди то туди. От йому і здається, що се його мерці рвуть на шматки, та з просоння, давай яко мога, кричати: „кукуріку“ та „кукуріку“!... щоб мерці щезли від нього та порозсипались, думаючи, що то півень кричить. Далі чує, що круг нього люди возяться та регочуться, і, хоч його й д'оргають, та не рвуть на шматки, а ще й говорять: „Нечипоре!... устань... устань!“ От він очима луп!... аж — зирк!... перед ним піп... та вже не отець Микита, а отець Павло, живий піп, і дяк пан

Степан, і усі люди скільки їх тут ні бачить, усе живі люди, і сусіди і приятелі його: а тут і писар з ратуші, з которым він учора добре заговляв.

Устав наш сердека, і очі прорида, і чухається, і не зна, що йому казати, що його і піп і уся громада лають і пяницею узывають, і що цілу ніч шлявся та так, де припало, там і валяється.

— Але, пяница! — далі надумавшись каже їм Нечипір. — Тут не пяница, а ось мені яке приведеніє було. Ось слухайте лишенъ, і ви пан-отче, і ви, люди добрі. — От і почав їм усе росказувати, як був учора пяний, як до дому прийшов, як заснув, і як пішов до утрені, і що тут з ним було, і як мерці хотіли його розірвати за вареник, і як півень заспівав, і як вони пропали, і як він тут заснув...

— Та не слухайте його, пяниці! — загомонів на нього пан-отець, бачучи, що увесь народ около нього обступив і, порозявлявши роти, слухають його. Та й ще каже: — Не слухайте, се він перепивсь, та з-пяну химери погнав.

— Та які тут, пан-отче, чесн-отче, химери? Іменно так було, як я кажу. Ось відімкніте лишенъ церкву, то й знайдете там мою шапку. Вона там, мертвці не дали мені її й узяти; я-ж кажу, що вона там. Я не лазив пак у вікно, щоб її знарошне там положити. Та й лучше роздивітесь по церкві, чи нема якої шкоди.

От і відімкнули церкву, ввійшли — аж справді, де казав Нечипір, що положив шапку, там вона й є; а по церкві усе було справно, і не можна було примітити, щоб мертвці у ночі тут були.

Що то дивувалися усі люди про те, що розказував Нечипір! А найбільш отся шапка, хоч кому, так навдивовижу була: як пак таки вона-б зайшла у церкву, якби не він її заніс? А якби він її заніс, якби церква не відчинена була? А хто ж її у ночі відчинив і хто дзвонив? От і стало буть, що се мертвці так порались. Так і старі люди говорють, що було колись, у якімсь-то селі, якомусь-то чоловікові такееж приведеніє, що думав на утреню прийти, аж прийшов... мертвці служать собі по-своєму та у піст справляють Великденъ. Та воно-ж так і є; у нас піст, а в них Великденъ. Та отже і Нечипір.

чипорові казали, що, кажуть, коли ж їм його і справляти, як не тогді, як церкви і дзвони гуляють, а люди після пущання смертельно пяні. — Так, так і є, так і є! — закінчила ув один голос уся громада.

От як так промеж собою лїди толкувалися, а вже ніхто, як старі баби, та таки й молодиці, аж ось і обізвавсь один чоловік і каже:

— Та Нечипір учора увеселенічки пяний ходив без шапки; і я його питав, де він пропив шапку, так каже, іще як був ранком у службі, так у церкві забув, спішачи з приятелем до пана дяка на розгрішені.

— Та і я бачив, — казав ще один чоловік — як він її учора у службі клав і як пішов без шапки, і сміявсь з нього. Се йому пяному приснилася така нісенітниця...

— А, се йому приснилося!... се він з-пяну химери погнав!... — загула впять громада, що як який чоловік скаже слово, то вона, не розчуваючи, що і для чого, зараз і кричить: — Так-таки, так, так!... і у всякім ділі так.

— Еге, мабуть, що химери! Мабуть, що приснилося! Ні, сьому таки правда. — Так казала мені стара Куцайка, росказуючи свою повість, та й божилася, що сьому, каже, іменно правда була. А мені, каже, росказувала про се покійна ковалиха Оксана, а вона чула від Явдохи, дядини старої Потапихи, що була опісля за Денисом Буцем. Так тут, каже, нігде дітись, правда, та й правда, що, було, прийшов Нечипір на Мертвецький Великден.

От так то! От до чого ся горілочка доводить, що йому такеє приведеніє було, що крий Боже і усякого християнина. Цур же їй, тій горілці! Пити її можна, та не напиватись; чарку, другу у компанії, а не так вже як Нечипір, що й худобу попропивав, і звісся ні нацо, та ще й душі троха було не занапастив. Ей, бережітесь, хлопці! Не удавайтесь у тєє пяство!

6666 / 32

„Учітесь брати мої!“

Чи може йти вперед нарід неосвічений?

Чи може зорганізуватися нарід неграмотний?

НИКОЛИ!

Світло науки і освіти має ширити „**ПРОСВІТА**“.

ВОНА, матір всіх наших суспільних організацій!

З неї воїн виходять як з духового осередка.

„ПРОСВІТА“ засновує читальні і філії, осередки громадського життя на місцях,

„ПРОСВІТА“ засновує бібліотеки, хори і театральні гуртки,

„ПРОСВІТА“ закликає до самоосвіти,

„ПРОСВІТА“ веде книгарню у Львові (вул. Руська) і переплетню,

„ПРОСВІТА“ має великі склади книжок і кидає їх в маси.

„ПРОСВІТА“ видаває освітній місячник „Життя і Знання“, (передплата 18 зол. річно),

„ПРОСВІТА“ веде Господарську і Кооперативну Школу в Милованні,

„ПРОСВІТА“ гуртує молоде жіночтво і старших.

Хто не член „Просвіти“ той не Українець!

Звичайне членство: вкладка 2 зол. річно. Цей і ближі роки — це роки **розвитку** „Просвіти“.

В „Просвіті“ — краще завтра Народу!

Складайте і збирайте в грудні що року на **ДАР ПРОСВІТИ!** — Підписуйте ВНУТРІШНЮ ПОЗИЧКУ на розвиток „Просвіти“!

Ставайте до помочі „Просвіті“!

25. SRP. 1932

66-66

Купуйте книжки в книгарні „Просвіти”!

КОЖНА ЧИТАЛЬНЯ І ФІЛІЯ „ПРОСВІТИ“
ПОВИННА КУПИТИ В КНИГАРНІ „ПРО-
СВІТИ“ КНИЖКОК ХОЧБИ НА 100
ЗОЛ. — ЦЕ БУДЕ НАЙКРАЩА
ДОПОМОГА ТОВАРИСТВУ
„ПРОСВІТА“!

В КНИГАРНІ МОЖНА НАБУТИ ВСІ УКРАЇН-
СЬКІ КНИЖКИ ЗІ ВСІХ ГАЛУЗЕЙ ЗНАННЯ.

Замовлення слати на адресу:
КНИГАРНЯ „ПРОСВІТИ“, ЛЬВІВ, РУСЬКА 1.

О.Н.